

ARHEOLOGIA BULGARĂ ÎN ULTIMII 10 ANI

DE

ACAD. KR. MIATEV

DIRECTORUL INSTITUTULUI ȘI MUZEULUI ARHEOLOGIC
AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE BULGARE

Bulgaria este o țară extrem de bogată în diferite culturi arheologice. Acest lucru a făcut ca încă de la jumătatea secolului al XIX-lea să se trezească interesul amatorilor locali și al arheologilor din străinătate pentru monumentele bulgare. Cu toate acestea, știința arheologică din țara noastră nu a fost așezată pe baze mai serioase decât la începutul secolului al XX-lea. Principalii factori care au contribuit la aceasta au fost două evenimente importante: crearea Muzeului arheologic național din Sofia și săpăturile Institutului arheologic rus din Constantinopol, efectuate lângă satul Aboba și în orașul Preslav, în Bulgaria de nord-est. Rezultatele acestor săpături au avut o mare importanță atât pe plan științific cât și național: au fost descoperite resturile primei capitale bulgare Pliska sau Pliskov și a ieșit la lumină o cultură necunoscută care nici nu se bănuia. În urma acestui fapt, în marile orașe ale țării au luat ființă societăți arheologice și muzee populare, a căror activitate a avut un caracter mai mult de diletantism decât științific. Cea mai activă dintre aceste societăți a fost cea din Sofia, care grupa profesori, istorici și filologi de la universitatea din capitala Bulgariei. Printr-o lege specială, din anul 1921, Societatea arheologică din Sofia a fost transformată în Institutul arheologic bulgar, care a funcționat ca institut autonom până în anul 1948, când a fost încorporat Academiei Bulgare de Științe împreună cu Muzeul arheologic.

Institutul arheologic și Muzeul arheologic național au constituit la un loc, în ultimii 40 de ani, principalul centru al activității arheologice din Bulgaria. Ele au continuat săpăturile de la Pliska și Preslav, au întreprins noi săpături la Madara, au efectuat săpături în așezările situate pe mături izolate și în movilele funerare, la diferite monumente arhitectonice, morminte etc. O activitate analogă au desfășurat și societățile din Tîrnovo, Preslav, Plovdiv și Stalin.

Această vie activitate arheologică desfășurată în țară a scos la iveală un vast și prețios material faptic. Cu toate acestea ea avea un caracter spontan.

Săpăturile erau efectuate fără ca în prealabil să se traseze sarcini istorice concrete; scopul lor era pur și simplu descoperirea vreunui monument oarecare în vederea colectării unor obiecte de muzeu sau a dezgropării complete a vreunui monument scos la iveală întâmplător la munca cimpului.

Însăși activitatea științifică arheologică din aceste institute avea toate caracteristicile științei arheologice apusene. Ea se preocupa de obiecte în sine și de aspectul lor artistic, era o știință idealistă, formalistă și obiectivistă. Acestei științe îi lipsea metoda științifică marxistă a atitudinii juste față de faptele acumulate și ea folosirii lor ca izvor și mijloc pentru reconstituirea economiei, a felului de viață și a dezvoltării istorice a societăților care au creat monumentele arheologice. Arheologia bulgară, lipsită de principii și neștiințifică, s-a pus în același timp și în serviciul unor scopuri politice. Ea ațîța și sprijinea șovinismul bulgar, preamărea în mod tendențios rolul și importanța protobulgarilor, punându-i în umbră pe slavi. Uneori ea era chiar de-a dreptul antislavă.

După 9 Septembrie 1944, cînd în orînduirea social-economică a Bulgariei s-a produs o schimbare fundamentală și cînd poporul bulgar a pășit cu hotărîre pe calea socialismului și a păcii, știința arheologică bulgară nu a putut rămîne la răscruce de drumuri, în haosul în care se zbătea. Ea a suferit o transformare radicală, înarmîndu-se în primul rînd cu ideologia marxist-leninistă și orientîndu-se spre noile sarcini, noua tematică și noile metode în munca de teren și de cabinet. Arheologia bulgară a devenit o știință istorică progresistă, în slujba poporului și a lumii slave.

O dată cu aceasta trebuia să sufere transformări și activitatea muzeistică urmînd ca muzeele bulgare să fie reorganizate după modelul muzeelor sovietice, transformîndu-se în instituții de educație socială și în pepiniere de cunoștințe istorice teinice.

În cadrul reorganizării noastre ideologico-politice și metodologice noi, recurgem la ajutorul științei arheologice și a arheologilor sovietici. Experiența lor s-a dovedit o admirabilă școală pentru noi. Totuși, nu putem spune că în această privință am făcut progrese mari. Mai sînt încă multe probleme în care arheologii bulgari au rămas în urmă față de învățatura marxist-leninistă, neștiind să o aplice consecvent în activitatea lor științifică. Noi nu am revizuit încă teoriile neștiințifice și falsificările din știința noastră. La noi se studiază prea puține probleme teoretice și metodologice, iar critica și autocritica științifică nu au atins nivelul cuvenit.

Cu prilejul a două sesiuni arheologice (1948—1950) au fost clarificate principalele sarcini care stău în fața arheologiei marxiste bulgare. Aceste sarcini au fost trecute în planul ei de perspectivă.

În fața arheologiei bulgare, ca știință națională, stă sarcina de seamă de a urmări și clarifica în primul rînd procesul formării și dezvoltării istorice a poporului bulgar, structura lui social-economică, cultura materială și spirituală în diversele ei etape de dezvoltare.

Aducerea la îndeplinire a acestei sarcini generale depinde de rezolvarea justă a mai multor probleme cu o sferă mai limitată, care se impart în trei grupe:

I. Clarificarea problemelor privitoare la substraturile etnice pe care slavii le-au găsit în Peninsula Balcanică și determinarea precisă a moștenirii pe care acestea le-au lăsat în domeniul culturii materiale și spirituale. Aici intră o serie de probleme din domeniul preistoriei, antichității greco-romane

și îndeosebi problemele modului de viață și ale culturii tracilor asimilați de slavi.

II. Problemele slave: 1) etnogeneza slavilor sudici, 2) orînduirea social-economică, felul de viață și cultura slavilor sudici; 3) moștenirea greco-romană și slavii; 4) tracii și slavii; 5) siliștile și grădiștele slave din Bulgaria și organizarea lor; 6) construcțiile slave; 7) obiceiurile funerare la slavi; 8) slavii și protobulgarii; 9) slavii și Bizanțul.

III. Bazele social-economice și factorii formării statului bulgar. Structura economică a poporului bulgar, cultura lui materială și arta lui în epoca feudalismului. Capitalele bulgare Pliska, Preslav și Tirnovo. Felul de viață al poporului bulgar și cultura sa în afara capitalelor.

Noi am trasat și sarcinile practice ale științei noastre arheologice, ca de pildă stringerea materialelor necesare pentru întocmirea în detalii a hărții arheologice a Bulgariei; studierea și conservarea monumentelor descoperite întâmplător și îndeosebi a acelor care ies la iveală în timpul uriașei activități de construcție ce se desfășoară în țara noastră; popularizarea realizărilor științei arheologice și răspîndirea în mase a adevăratelor cunoștințe istorice prin obiecte expuse în muzee.

Acestea au fost perspectivele istorice și practice ale științei arheologice bulgare în ultimii zece ani.

Sarcinile sînt trasate de către Institutul arheologic de pe lângă Academia Bulgară de Științe, de care depinde și fostul Muzeu arheologic național din Sofia. Aceste instituții se bucură și de sprijinul marilor muzee arheologice din Plovdiv, Burgas, Stalin, Russe, Kolarovgrad și Tirnovo, care îndeplinesc uneori și sarcini proprii cu caracter local. Activitatea lor în domeniul cercetărilor științifice este condusă de Institutul arheologic pe baza unui plan aprobat în prealabil de consiliul științific.

Mijloacele pe care le folosim în vederea îndeplinirii sarcinilor teoretice și practice care ne-au fost trasate sînt în primul rînd săpăturile și expedițiile de explorare, precum și munca de laborator și cabinet legate de acestea.

Pînă la 9 Septembrie 1944, știința noastră arheologică nu a cunoscut o dezvoltare uniformă, planificată. Se acorda o atenție deosebită, și aceasta numai în mod sporadic, culturii orînduirii comunei primitive (neoliticul, eneoliticul), și în special epocii sclavagiste greco-romane, reprezentată la noi prin monumente remarcabile de caractere variate. O oarecare atenție era acordată și artei din epoca feudalismului bulgar. Viața economică și cultura materială a triburilor și a popoarelor care au locuit în Balcani veacuri de-a rîndul nu constituiau obiectul unor cercetări sistematice și planificate. Lumea slavă era aproape cu totul dată uitării. Informațiile în legătură cu ea proveneau din descrierile succinte și neclare pe care le găsim la scriitorii bizantini. În acest mod știința noastră arheologică prezenta un tablou hibrid în care epocile istorice cele mai importante pentru poporul bulgar erau reprezentate prin pete albe.

Știința arheologică bulgară contemporană și-a propus sarcina de a pune paralel în lumină principalele epoci istorice care au lăsat monumente materiale pe întreg cuprinsul teritoriului bulgar. În acest scop activitatea noastră a fost legată de obiectele care provin din paleolitic, neolitic, eneolitic și din epoca bronzului. Noi studiem actualmente viața și cultura tracilor, urmele orașelor grecești de pe litoral și din interiorul țării, precum și ruinele centrelor militare și administrative romane, ținînd seama mai ales de influența pe

care acestea au exercitat-o asupra populației trace locale. În ceea ce privește antichitățile slave, căutăm să recuperăm lucrurile care ne-au scăpat din vedere în trecut, încercând să stabilim locul celor mai vechi siliști slave de la sud de Dunăre, pentru a le cerceta în mod sistematic. În același timp, ne ocupăm și cu studierea condițiilor materiale, a vieții și a culturii poporului bulgar în epoca feudalismului, de la formarea statului bulgar în secolul al VII-lea până la jumătatea secolului al XIX-lea.

În condițiile actuale, care se caracterizează mai ales prin lipsa unor colaboratori științifici cu temeinice studii teoretice și practice, această metodă de muncă ne impune un ritm destul de lent, deoarece ea ne obligă să ne scindăm colectivul în vederea unor săpături de scurtă durată pe sectoare mărunte.

Nu am posibilitatea de a mă opri mai pe larg asupra tuturor realizărilor arheologiei bulgare din ultimul deceniu. Voi enumera cu titlu informativ numai pe cele mai importante, în ordine cronologică:

1. Paleoliticul în Bulgaria este studiat cu totul nesatisfăcător. Până la 9 Septembrie 1944 noi cunoșteam abia șase stațiuni paleolitice: de aceea arheologilor noștri li s-a trasat sarcina de a lărgi cunoștințele noastre în domeniul răspîndirii geografice a omului primitiv pe teritoriul bulgar, precum și în privința epocii celei mai timpurii a apariției sale la noi. La stațiunile paleolitice pe care le cunoșteam dinainte s-au mai adăugat acum alte trei stațiuni descoperite recent în peșteri. Ultimele cercetări privitoare la locurile unde s-au găsit obiecte din epoca paleolitică în Bulgaria au făcut posibilă clarificarea prin stratigrafie a cronologiei materialelor. Aceste materiale au un caracter original, care în multe privințe se apropie de cultura paleolitică tîrzie din regiunea Mării Mediterane și a Africei. Felul cum sînt prelucrate materialele se apropie de asemenea de cel din sudul Europei.

2. Săpăturile și explorările efectuate la noi după 9 Septembrie, mai ales în măgurile cu așezări (*tell-uri*) de lingă Karanovo, Ezero și Russe, au furnizat materiale extrem de prețioase pentru clarificarea mai multor probleme legate de viața și cultura triburilor care au locuit aici în epocile neolitică și eneolitică. Noi am avut sarcina de a face o periodizare precisă a neoliticului și a epocii bronzului în Europa de sud-est. Lucrul acesta a putut fi realizat în mare parte datorită săpăturilor din *tell-ul* de lingă satul Karanovo. În această așezare au fost descoperite cinci straturi de cultură consecutive, cu rămășițe care pot fi datate din neolitic, din eneolitic și din epoca bronzului.

În toate straturile au fost descoperite temelii de locuințe. În primele patru straturi locuințele au o formă dreptunghiulară cu o încăpere și rareori cu două. În fiecare locuință există o vatră și un loc pentru rîșniță. Locuințele din ultimul strat (V) au trei pereți drepecți și unul curb. Ele sînt mai spațioase, avînd două încăperi — cea din față mai mare, fără urme de resturi de cultură, și cea din spate mai mică, cu vatră, loc pentru rîșniță și obiecte de uz casnic.

Uneltele de muncă sînt din piatră, silix, os și corn.

Unelte de aramă se întîlnesc foarte rar și numai în stratul IV. Topoare de luptă cu găuri apar în stratul II.

Toate straturile cuprind un abundent material ceramic.

Plastica figurativă este deosebit de dezvoltată în stratul IV în care, în afară de reprezentări de oameni și animale din lut, găsim și idoli antropomorfi de os. În ultimul strat (al V-lea) lipsesc figurinele antropomorfe.

Din materialele descoperite rezultă, aşadar, că primele triburi de agricultori au sosit aici cu circa 3000 ani î.e.n., adică în perioada neoliticului mijlociu. Acestei culturi îi corespund în ţările vecine culturile Sesclo I, Servia, Starčevo şi Turdaş.

Al doilea strat corespunde neoliticului tirziu (2600—2200 î.e.n.): Troia I, Vinča I, epoca helladică timpurie.

Al treilea şi al patrulea strat pot fi situate în epoca pietrei şi a aramei (2200—1900 î.e.n.): Tripolie I, Tripolie II şi Tripolie III, Boian I şi II, Kodja-Dermen, Gumelniţa, Dimini II. Ultimul strat datează din prima perioadă a epocii bronzului (1900—1700 î.e.n.).

Săpăturile din tell-ul de pe malul Dunării, lângă oraşul Russe (Rusciuk), au fost întreprinse în vederea unei prime studieri integrale a culturii unei aşezări primitive din a doua jumătate a mileniului al III-lea (epoca pietrei şi a aramei), pentru a clarifica unele probleme ale istoriei societăţii gentilice primitive din partea de nord-est a Peninsulei Balcanice, ca de pildă legăturile dintre triburile de pe ambele maluri ale Dunării şi de la nord de Dunăre (cultura Tripolie). În această aşezare s-a descoperit temelia unei locuinţe de formă dreptunghiulară, cu una-sau două încăperi, construită din pari şi nuiete şi tencuită cu lut. Pereţii unora dintre locuinţe erau vopsiţi. În ultima etapă a existenţei sale, această aşezare eneolitică a fost întărită cu un zid de piatră. Aici, în stratul de cultură al pietrei şi aramei, s-a descoperit un mare număr de obiecte din cele mai variate. Uneltele de producţie şi obiectele de uz casnic erau confecţionate din piatră, cremene, os şi corn de cerb, lut, aramă şi aur. A fost descoperită o colecţie de obiecte reprezentând unelte de cremene şi obiecte de aramă. Vasele au o formă variată. Ele sînt împodobite cu grafit, vopsea albă şi roşie, ieşituri şi panglici în relief, sănţuleţe liniforme etc. Există o abundenţă de obiecte pentru cult. Ele reprezintă în primul rînd figurine antropomorfe şi zoomorfe din lut şi os, scaune şi mese etc. Una dintre cele mai importante descoperiri o constituie mormintele cu schelete în poziţie chircită. Mormintele sînt situate în apropierea locuinţelor. Într-unele s-a găsit ocră roşu, şi rarcori vase mici şi alte obiecte. Scheletele s-au păstrat foarte bine şi permit să se studieze tipul fizic al populaţiei.

3. Ştiinţa noastră arheologică trebuie să studieze cu precădere culturile din epoca bronzului de pe teritoriul Bulgariei nu numai pentru că în această epocă au avut loc mari transformări social-economice, ci şi pentru că avem temeiuri să credem că în această perioadă s-au format triburile trace care în decurs de două milenii au constituit principala populaţie în jumătatea de răsărit a Peninsulei Balcanice. Totuşi, această epocă a fost foarte slab studiată. Monumentele sale (în special obiectele de bronz) sînt descoperite întimplător, cu prilejul lucrărilor agricole, precum şi în straturile superioare de cultură ale unor tell-uri, ca o continuare a vieţii din aşezările eneolitice. În 1952 s-au început săpături într-un asemenea tell în Bulgaria de sud, lângă oraşul Nova Zagora. Aici au fost descoperite temelii de locuinţe de formă dreptunghiulară, cu un perete arcuit. Locuinţele sînt formate din două încăperi. Încăperea din spate conţine un mare număr de obiecte: vatră, rîşniţă, vase de lut şi alte obiecte de uz casnic. Ceramica de deasupra se deosebeşte de aceea din straturile inferioare eneolitice. Uneltele şi armele sînt făcute din piatră, cremene, corn de cerb şi aramă. O descoperire foarte importantă au constituit-o trei pitthoi de lut, în care erau înmorminţaţi

copii în poziție chircită. Diverse obiecte găsite în alte locuri arată că în epoca bronzului arama se extrăgea în țară, și că uneltele de bronz de calitate superioară (topoare, seceri) erau de producție locală.

4. Epoca fierului în Bulgaria se leagă de existența istorică ulterioară a tracilor, la care nu numai că se intensifică inegalitatea averilor, dar intervine și diferențierea de clasă, care duce la formarea primelor state trace. Cercetările arheologice din trecut relative la această epocă se mărgineau mai ales la săpături în tumuli, care furnizau date în special cu privire la obiceiurile funerare și la marile bogății ale conducătorilor traci. Sint remarcabile în această privință mormintele în formă de cupolă, descoperite în movile — asemănătoare cavourilor din movilele de la Kerzi —, care sint răspindite în jumătatea de răsărit a Bulgariei de sud. O descoperire unică printre aceste monumente o constituie mormântul în formă de cupolă cu o inscripție pe perete, datînd din secolul al IV-lea î. e. n., descoperire efectuată în 1944. Uriașele bogății ale conducătorilor traci sint dovodite prin existența unor tezaure de aur și argint remarcabile atît din punct de vedere cantitativ, cît și în ce privește aspectul lor artistic. Ele au fost descoperite la Vilei Trin, la Panaghiuriște, la Lukoviș etc. Săpăturile din necropolele populației trace de rînd s-au făcut la întimplare și fără sistem. Nu a fost studiată nici o așezare tracă. Astăzi, arheologia noastră consideră că cercetarea culturii trace constituie o sarcină primordială și de aceea își extinde cercetările: ea caută să descopere și să studieze monumentele vieții poporului, așezările trace și relațiile tracilor cu popoarele vecine, mai ales cu grecii la sud și cu sciții la nord-est. Din acest punct de vedere noi am obținut rezultate foarte importante în apropiere de Koprinski. În urma unor săpături integrale, am descoperit și am studiat un oraș trac fortificat, din secolul IV-III î.e.n., cu numele de Seuthopolis, a cărui existență nu era cunoscută pînă în ultima vreme. Felul cum sint trasate străzile și tipul locuințelor denotă o puternică influență elenistică. Unul din cartierele orașului constituie o fortăreață impunătoare în care se află o mare încăperă cu bogate ornamente interioare. Între obiectele mărunte descoperite trebuie remarcate următoarele: o mare cantitate de ceramică greacă de import, alături de ceramică tracă locală în proporție egală, un mare număr de monede, unelte de muncă, fragmente arhitectonice de stil doric, o inscripție în limba greacă, reprezentînd un tratat între diferiți conducători traci, și multe altele.

Pe lângă probleme trace, a fost inclusă și problema colonizării grecești a litoralului de vest al Mării Negre, precum și aceea a pătrunderii coloniștilor greci în interiorul țării. Au fost efectuate săpături parțiale în următoarele orașe elenice de la Marea Neagră: Apollonia, Mesembria, Odessos și Bizone. Scopul săpăturilor era de a completa istoria economică și culturală a acestor orașe, cercetîndu-se în același timp influența pe care acestea au exercitat-o asupra dezvoltării social-economice și culturale a populației trace locale, precum și înrîurirea exercitată de traci asupra economiei coloniilor grecești.

În ceea ce privește relațiile dintre sciți și traci, existența lor a fost sugerată de un mare număr de obiecte găsite întîmplător, în care predomină stilul scitic zoomorf. Recent, Muzeul arheologic de pe lângă Institutul arheologic a achiziționat un tezaur compus din 60 de obiecte de argint

care pot fi considerate ca aparținând artei scito-trace, foarte dezvoltată în Tracia.

5. Nici o altă problemă nu are o legătură atât de strinsă cu istoria poporului bulgar, ca etnogeneza și originea culturii materiale și spirituale bulgare, ca problema culturii tracilor în perioada romană din secolul I până în secolul VI. În această perioadă s-a format moștenirea etnică și culturală traco-greco-romană, care a alcătuit nemijlocit baza poporului bulgar și a culturii bulgare. În legătură cu aceasta, arheologiei noastre i s-a trasat ca sarcină extrem de importantă studierea culturii provinciilor și orașelor romane din Moesia și Tracia și stabilirea gradului în care ea a influențat populația tracă. În cadrul îndeplinirii acestei sarcini, am început săpături în orașul militar Oescus de pe Dunăre, iar mai târziu în ruinele orașului Abrittus de lângă Razgrad. La Oescus am descoperit o parte a zidului cetății, o stradă cu canalizare, clădiri publice, prăvălii și ateliere meșteșugărești. Într-una din clădiri a fost descoperit un minunat mozaic înfățișând o scenă dintr-o comedie a lui Menandru, necunoscută până atunci. Săpăturile de lângă Razgrad și Madara au dat la iveală două mari locuințe — *villae* — ale unor mari proprietari de sclavi romani, construite după modelul roman și prevăzute cu toate instalațiile gospodărești necesare. Vilele de lângă Razgrad ne-au furnizat în același timp un mare număr de detalii arhitectonice în stil ionic, precum și un mare număr de unelte agricole și meșteșugărești din fier. Rezultatele săpăturilor în localitățile romane din Bulgaria sînt foarte încurajatoare; de aceea, dezgroparea monumentelor de acest fel trebuie continuată, incluzînd și așezările pur tractice. Cel mai important rezultat al săpăturilor din așezările romane îl formează constatarea, în prezent bine stabilită, că deasupra ruinelor celor două orașe romane studiate — Oescus și Abrittus — se găsește un strat de cultură slav (rămășițe de locuințe, vetre, cuptoare, ceramică), ceea ce dovedește că coloniștii slavi de la sud de Dunăre se așezau între sau pe ruinele așezărilor romane și ale siliștilor trace mai vechi. Mai există însă și un alt fapt, la fel de important: alături de ceramica tipic slavă, găsim, în nivelurile cele mai de jos ale stratului de cultură slav așezat direct pe ruinele romane, și ceramică cenușie, care, ca tehnică, formă și mod de finisare aminteste de ceramica cimpurilor cu urne funerare din Rusia de sud. O asemenea ceramică apare și în alte așezări vechi situate în întreaga Bulgaria de nord. Cel de-al treilea tip de ceramică pe care îl întîlnim împreună cu ceramica slavă la Abrittus, Pliska, Preslav și în alte vechi siliști slave este o olărie care prezintă o foarte mare analogie cu aceea a culturii Saltovo-Maiak.

6. Siliștile slave așezate deasupra orașelor romane mai sus amintite nu au fost încă studiate sistematic. În general nici una dintre așezările slave timpurii din Bulgaria nu a fost încă cercetată metodic.

7. Atenția arheologilor bulgari care lucrează în domeniul problemelor slavo-bulgare continuă să fie ațintită asupra ruinelor vechilor centre de stat și culturale ale Bulgariei — Pliska, Preslav și Tîrnovo. Cu ocazia săpăturilor efectuate în primele două capitale — Pliska și Preslav — au fost trasate noi sarcini. S-a considerat că este necesar să se dezgroape și să se studieze, nu palatele țarilor din fortărețele interioare, ci locuințele, atelierele și bisericile populației muncitoare din acele orașe. Astfel, la Pliska au fost descoperite peste 30 de construcții necunoscute pînă acum, răspindite pe teritoriul orașului. În majoritate, aceste construcții sînt mici biserici, dar alături de

ele s-au descoperit și clădiri simple cu 2—3 încăperi, servind probabil drept locuințe și ateliere meșteșugărești. Rezultate asemănătoare au dat și săpăturile de la Preslav. Și aici au fost descoperite, pe teritoriul orașului, biserici mici și construcții civile lucrate după un plan simplu și de structură subredă. Într-una din aceste biserici a ieșit la iveală un mormint acoperit cu o lespede de piatră, avînd o inscripție în care se arată numele și funcția defunctului (Ciregobilea Mostici); acesta a trăit în timpul țarului Simion și al țarului Petru; la vîrsta de 80 de ani el și-a părăsit slujba și întreaga sa avere și s-a călugărit. Inscripția datează din a doua jumătate a secolului al X-lea, fiind scrisă cu litere cirilice. Este una din cele mai vechi inscripții lapidare scrise în limba bulgară.

Cu ocazia săpăturilor efectuate în regiunea muntoasă din apropierea orașului Preslav, au mai fost descoperite cîteva biserici și mănăstiri datînd din secolul al X-lea.

Așadar, săpăturile de la Pliska și de la Preslav au furnizat un nou material arheologic, pe baza căruia se pot trage concluzii cu privire la urbanistica celor două capitale, la pronunțata diferențiere de clasă în sinul populației lor, la dezvoltarea rapidă a relațiilor feudale și la fărîmițarea puterii monarhului în mici domenii feudale. Bisericile descoperite, cu arhitectura și ornamentarea lor ceramică, reprezintă cele mai variate tipuri arhitectonice, dovedind bogata fantezie a vechilor meșteri bulgari și marea dezvoltare a meșteșugurilor.

O importantă problemă a istoriei orașului Pliska o constituie cultura populației ei dinaintea creștinării. Am încercat să descoperim această cultură în gorganele din împrejurimile cetății. Săpăturile efectuate într-unul din gorgane au dat la iveală morminte de incinerare cu un mare număr de vase de două tipuri: urne slave obișnuite și vase de lut cenușii, frumos lucrate și împodobite cu linii care formează figuri romboidale.

O necropolă din apropierea orașului Pliska a dat la lumină materiale și mai prețioase. Aicii morții erau îngropați în direcția nord-sud, iar în morminte se puneau arme (s-a găsit și o sabie), cuțite, alimente și vase de lut, de asemenea de două tipuri, ca și în gorganul de la Pliska: vase cenușii închis cu dungi lucioase și vase cu elemente caracteristice ceramicii slave. Obiectele descoperite în morminte și îndeosebi ceramica ridică în fața arheologilor bulgari noi probleme privitoare la structura etnică și la cultura populației din Pliska. Săpăturile efectuate în cea de-a treia capitală bulgară, Tîrnovo, se limitează în prezent la degajarea palatului țarului — un castel feudal tipic — care se deosebește fundamental de palatele țarilor din Pliska și Preslav. El este construit pe un deal, fiind înconjurat din trei părți de un riu. În afară de aceasta, este apărat de stînci naturale verticale și de ziduri puternice de fortăreață, construite pe stînci. Palatul are un zid propriu, iar înăuntru spațiului înconjurat de acest zid se găsesc sala de festivități cu trei naosuri, o biserică cu patru coloane și cupolă, locuințe cu pivniți adînci pentru păstrarea alimentelor, încăperi pentru garda palatului, un mare bazin cu apă, o cramă etc. Este clar că țarii de la Tîrnovo nu se simțeau în siguranță în propria lor capitală și și-au construit palatul ca o cetate capabilă să reziste la un asediu, nu numai din partea dușmanilor dinafară, dar și a celor dinăuntru.

Rezultatele lucrărilor de pe teren sau ale cercetărilor științifice de cabinet au fost publicate fie în cărți separate, fie în publicații periodice, dintre care

cele mai importante sînt: Известия на археологическия институт (Buletinul Institutului arheologic), 25 volume; Трудове на славянската секция (Lucrările secției slave), 2 volume; Художествени паметници на България (Monumentele artistice ale Bulgariei), 6 volume; Материали за историята на София (Materiale cu privire la istoria orașului Sofia) 12 volume; Годишник на народния археологически музей в София (Anuarul Muzeului arheologic național din Sofia) 4 volume; Известия на Варненското археологическо дружество (Buletinul Societății arheologice din Varna), 9 volume; Годишник на народния музей в Пловдив (Anuarul Muzeului național din Plovdiv), 12 volume.

E R A T Ă

<u>Pag,</u>	<u>rîndul</u>	<u>în loc de:</u>	<u>se va citi:</u>
45	5 de sus	Venta	Vinca
106	21 de jos	hititte	hatitte
199	12 de sus	δ	δ
201	24 „ „	μέν	μάν
201	16 de jos	χρυσάρ ατος	χρυσάρματος
201	17 „ „	βοαῖς	τε βοαῖς
202	4 de sus	γένεθλτ]	γενέθλη]
202	22 de jos	ή	ἥ
204	20 „ „	αἰζον	αἰξον
205	10 de sus	δῆ	δῆ

c. 1447. — Studii și cercetări de istorie veche, nr. 1—2, 1956.

ÎNȚREPRINDEREA POLIGRAFICĂ nr. 4
BUCUREȘTI
